

Tiina Silander

Sivistys ja osaaminen suomalaisen yhteiskunnan tukipilareina

Suomalainen yhteiskunta rakentuu sivistykselle ja korkeatasoiselle osaamiselle. Myös tulevaisuudessa hyvinvointimme ja Suomen menestys perustuvat tietoon, luovuuteen ja osaamiseen sekä niiden rohkeaan hyödyntämiseen. Lukiouudistus on ollut vahvaa yhteisen tekemisen kenttää. Yhdessä tehden uusi lukio ottaa harppauksen kohti tulevaisuutta ja uutta aikakautta. Uudistus pitää sisällään lukiolain ja ylioppilastutkintolain sekä lukion toiminnallisen uudistamisen.

Suomen koulutusjärjestelmä on kansainvälisissä vertailuissa erinomainen. Merkkejä koulutusjärjestelmää kohtaan tunnetun luottamuksen hiipumisesta on kuitenkin jo olemassa. Koulutusjärjestelmää pidetään hitaana reagoimaan uudenlaisiin arjessa selviytymisen vaatimuksiin ja työelämässä tapahtuviin muutoksiin. Koulujen ja oppilaitosten merkityksen oppimisympäristönä koetaan vähenevän ja tutkintojen tärkeyttä kyseenalaistetaan. Suomalaisen osaamisen kehityssuunta on kääntynyt ei-toivottuun suuntaan. Vuosittain noin 15 prosenttia nuorista jää ilman toisen asteen tutkintoa eli siten ilman keskeisiä työelämävalmiuksia. Koulutustasovertailussa Suomi on painunut alle OECD-maiden keskiarvon (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018).

Koulutuksen odotetaan kuitenkin ratkaisevan yhä monimutkaisempia yhteiskunnan haasteita. Odotamme tieteen ja osaamisen olevan avainasemassa ihmiskunnan suurten haasteiden ratkaisemisessa ja

ihmisten elämänlaadun parantamisessa. Globalisaatio, tieteen ja teknologian kehitys ja työn murros sekä väestömuutokset edellyttävät kuitenkin uudenlaista osaamista, yksilöllisiä koulutuspolkuja ja osaamisen jatkuvaa päivittämistä. Myös yksilölle osaaminen ja kyky uudistaa omaa osaamistaan ovat paras turva monella tapaa muutoksen pyörteissä olevassa maailmassa.

Pystyäksemme vastaamaan tulevaisuuden kasvaviin ja moninaistuviin osaamishaasteisiin on koulutusjärjestelmää uudistettava kokonaisuutena ja askeleen edellä yhteiskunnan muutosta. Suomalainen koulutus onkin kaikilla koulutusasteilla meneillään olevien uudistusten myötä ottamassa ison harppauksen kohti tulevaisuutta. Tavoitteenamme tulee olla se, että oppiminen ja osaamisen kehittäminen on innostavaa ja houkuttelevaa sekä järjestetty siten, että se mahdollistaa jatkuvan oppimisen erilaisissa tilanteissa. Tarvitsemme Suomessa uudenlaista osaamista ja korkeampaa koulutusta. Tarvitsemme myös yhdessä tekemisen kulttuuria ja siitä kumpuavaa osaamisen edelläkävijyyttä.

UUSI LUKIO TUKEE JA INNOSTAA

Lukiokoulutus on suomalaisen yleissivistuksen ydintä. Lukiokoulutus ei ole vain

jatke perusopetukselle tai väylä korkea-asteen opintoihin, vaan sillä on oma itseisarvoinen tehtävänsä yleissivistävänä koulutuksena. Se mahdollistaa nuorille laajan tiedollisen ja taidollisen osaamisen, jonka varassa on hyvä lähteä rakentamaan tulevaisuutta. Muuttuvassa maailmassa on syytä arvioida myös lukiokoulutukselle ja sen tuottamalle osaamiselle asetettuja vaatimuksia sekä tarkastella yleissivistyksen sisältöjä. Lisäksi tulee arvioida lukiokoulutuksen toimintatapoja ja käytänteitä siitä näkökulmasta, millaisen kasvu- ja oppimisympäristön se tarjoaa kohti aikuisuutta kasvaville nuorille.

Lukiouudistuksen tavoitteena on muun muassa vahvistaa lukiokoulutuksen vetovoimaa yleissivistävänä toisen asteen koulutuksena, joka antaa jatko-opintovalmiudet ja -kelpoisuuden. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa koulutuksen laatua ja oppimistuloksia sekä sujuvoittaa siirtymistä korkea-asteen opintoihin.

LAAJA-ALAINEN OSAAMINEN ON YLEISSIVISTYSTÄ

Sanotaan, että ylioppilastutkinnon jälkeen nuoren aikuisen yleissivistys on laajimmillaan. Jatko-opinnoissa syvennyttään syvällisemmän ja samalla myös kapeamman osaamisen kehittämiseen. Yleissivistyksen olemus on muuttumassa. Tulevaisuudessa tarvitaan substanssiedon lisäksi muun muassa kykyä hallita laajoja kokonaisuuksia ja tarkastella asioita moninäkökulmaisesti. Luovuudella, innovatiivisuudella ja opiskelijoiden sisäisellä motivaatiolla tulee olemaan entistä suurempi merkitys. Valmiudet uuden oppimiseen ja itsensä kehittämiseen sekä riittävät elämän ja

tulevaisuuden hallinnan taidot korostuvat.

Joustava, opintopisteisiin perustuva lukiokoulutuksen rakenne mahdollistaa entistä vahvemmin syvällisen ymmärryksen sekä laaja-alaisen, oppiainerajat ylittävän osaamisen kehittymisen. Kurseista siirrytään opintopisteisiin ja niistä muodostettaviin opintojaksoihin. Opetussuunnitelman perusteissa määritellään jatkossakin oppimäärän tavoitteet ja keskeiset sisällöt kaikille yhteisesti. Paikallisesti voidaan kuitenkin toteuttaa nykyisiä kurseja laajempia opintojaksoja, mikä vähentää koulutuksen ja osaamisen pirstaleisuutta ja sirpaleisuutta. Laajemmat opintojaksot mahdollistavat myös pitkäkestoiset oppimisprosessit ja pidempään samoina pysyvät opiskeluryhmät. Näin voidaan huomioida oppiaineille ominaisia oppimisprosesseja nykyistä paremmin. Esimerkiksi kielen opiskelussa voi olla tarkoituksenmukaista toteuttaa opiskelu pitkäjänteisesti.

Joustava koulutuksen rakenne mahdollistaa myös sen, että opintojakso voi koostua useamman kuin yhden oppiaineen sisällöistä paikallisesti päätettävällä tavalla. Yli oppiaineiden tapahtuva opiskelu antaa mahdollisuuden tarkastella opinkeltavia asioita ja teemoja moninäkökulmaisesti ja useamman tieteenalan käsittein. Tämä puolestaan luo erinomaisen perustan kokonaisuuksien ja riippuvuussuhteiden hahmottamiselle ja valmiuksia ehkäpä myös niiden kaikkein visaisimpienkin ongelmien ratkaisemiseen.

Uudessa lukiossa myös arviointikulttuuri muuttuu ja uudistuu. Kun arviointi tapahtuu opintojaksokohtaisesti, sen kohteena voi jatkossa olla useiden oppiaineiden sisällöistä koostuva nykyistä laajempi kokonaisuus. Tämä yhtäältä haastaa

arviointikäytänteiden monipuolistamiseen ja toisaalta antaa siihen myös uusia mahdollisuuksia.

OPISKELIJOIDEN HYVINVOINTI JA TUKI

Suomessa lukio-opiskelija hankkii koulutuksensa aikana osaamisen, jota arvostetaan korkealle myös kansainvälisesti. Haasteenamme on kuitenkin se, että osa opiskelijoista kokee opiskelun raskaana. Kouluterveyskyselyiden mukaan yli 10 prosenttia lukiolaisista kokee opinnoissaan uupumusta ja kehityssuunta on ollut viime vuosina negatiivinen. Professori Salmela-Aron tutkimusten mukaan tytöt kokevat riittämättömyyden tunnetta ja poikien ajattelussa lisääntyy kyynisyys koulua kohtaan. Lukion uudistamisessa opiskelijan ja hänen hyvinvointinsa tulee olla keskiössä. Lukio-opiskelu tulee järjestää siten, että opiskelijalla on mahdollisuus turvalliseen ja myös hyvinvointia tukevaan opiskeluilmapiiriin.

Joustavan rakenteen mahdollistama pitkäkestoinen opiskelu tuo parhaimmillaan kiireettömyyttä opiskelijan arkeen ja mahdollistaa paremmin myös sen, että arviointi voidaan toteuttaa laajempina kokonaisuuksina ja siten harvemmin. Toivottavasti uudet arvioinnin tavat mahdollistavat myös nykyistä monipuolisemmat tavat osaamisen osoittamiseen.

Moni opiskelija kokee huolta ja turvattomuutta tulevaisuutensa suhteen. Kurssivalinnat mietittyvät ja oman jatko-opintoalan löytäminen pohdituttaa. Valintojensa tueksi opiskelija tarvitsee tukea ja ohjausta. On tärkeää, että lukiossa opiskelijat huomioidaan yksilöllisesti ja heitä tuetaan löytämään omat vahvuutensa ja

kiinnostuksen kohteensa. Uusi lukiolaki lisää opiskelijoiden saaman henkilökohtaisen ohjauksen määrää ja tuo uutena elementtinä niin sanotun jälkiohjauksen. Lukio-opinnot keskeyttävä opiskelija tai ilman jatko-opintopaikkaa jäänyt ylioppilas saa halutessaan ohjausta opintoihin hakeutumiseensa. Tämä uudistus on tarpeellinen erityisesti korkeakoulujen uudistaessa opiskelijavalintojaan. Koulutuksen järjestäjä päättää siitä, kuinka jälkiohjaus toteutetaan.

Opiskelija voi tarvita tukea oppimiseensa myös vaikkapa luki- tai kirjoitusvaikeuden vuoksi. Uusi lukiolaki takaa kaikille lukiolaisille mahdollisuuden saada erityisopettajan tukea ja muuta oppimisen tukea, jos opiskelijalla on kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi haasteita suoriutua opinnoistaan. Tuen tarvetta tulee arvioida opiskelujen alussa ja säännöllisesti opintojen edetessä. Tarvittavat tukitoimet voidaan opiskelijan pyynnöstä kirjata opiskelijan henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan. Lukiokoulutukseen ei olla muodostamassa perusopetuksen kolmiportaisen tuen kaltaista tukijärjestelmää, eikä opiskelijalle tehdä erityisen tuen päätöstä. Opetuksen sisältöjä ja tavoitteita ei myöskään ole tarkoitettu henkilökohtaistamaan. Lukiokoulutuksessa erityisopettajan antama tuki kohdistuu esimerkiksi oppimisprosesseihin ja opiskelutapoihin. Erityisopettaja voi toimia yhteistyössä aineenopettajan kanssa opiskelijan oppimishaasteiden voittamiseksi. Tavoitteena tulee olla se, että luki vaikeus ei ole este lukio-opintojen suorittamiselle. Lukiossa erityisopettajana voi toimia samoin kelpoisuusvaatimuksin kuin perusopetuksen osa-aikaisessa erityisopetuksessa.

SUJUVAT SIIRTYMÄT JATKO-OPINTOIHIN

Uuden ylioppilaan suurimpia haaveita lie-nee jatko-opiskelupaikan saaminen. Tämä unelma toteutuu liian harvalla ylioppilaalla, sillä vain 30 prosenttia ylioppilaista jatkaa tutkintotavoitteista opiskelua suoraan luki-on jälkeen. Osa opiskelijoista ei edes roh-kene hakea jatko-opintoihin epävarmana tulevaisuutensa suunnasta.

Jatkossa lukiolaisilla on mahdoli-suus tutustua korkeakoulujen opintotar-jontaan, korkeakouluopintoihin ja työelä-mään jo opintojensa aikana. Tavoitteena on auttaa opiskelijaa löytämään oma mie-lenkiinnon kohteensa sekä jatko-opinkelu-ala ja -paikka ja siten vähentää jatko-opin-toihin hakeutumiseen liittyvää stressiä. Lisäksi erilaiset korkeakouluihin hakeutu-misen reitit todistusvalinnan ohella avau-tuvat opiskelijoille mahdollisuuksiksi. Parhaimmillaan korkeakouluopintoihin tutustumiseen kytkeytyy myös työelämä ja siten erilaisten uravaihtoehtojen selkiytyminen. Lukioiden ja korkeakoulujen tiivistyvä yhteistyö madaltaa kynnystä jatko-opintoihin siirtymisessä.

Ylioppilastutkinto on tärkeä portinvar-tija lukio-opintojen ja korkea-asteen opin-tojen välissä. Jatkossa todistusvalinnan osuus korkea-asteen opintoihin valikoitumi-nessä kasvaa. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että ylioppilastutkinnon kokeiden uusimista koskevista rajoituksista luovutaan. Nuorella tulee olla mahdollisuus parantaa osaa-mistaan koskevia näyttöjä ilman määräai-koja koskevia rajoituksia. Osaltaan myös tämä uudistus vähentää opiskelijan koke-maa stressiä – kun on mahdollisuus tehdä koe uudestaan, yksittäiselle koekerralle latautuu vähemmän paineita.

YHTEISTYÖ JA YHTEISÖLLINEN TOIMINTAKULTTUURI

Lukiokoulutuksen korkean laadun takee-na ovat osaavat, työssään motivoituneet ja hyvin jaksavat opettajat. Yksi työssä jak-samisen ja uudistumisen tärkeä voimava-ara ovat kollegaopettajat. Toivottavasti luki-oihin kehittyä uudistuksen myötä nykyistä vahvemmin yhteistyöhön ja yhteisöllisyy-teen perustuva toimintakulttuuri. Tällöin opettajilla olisi mahdollisuus tehdä yhteis-työtä ja saada tukea opettajakollegoilta yli oppiainerajojen sekä tehdä yhteistyötä myös korkeakoulujen ja työelämän kans-sa. Yhteistyö voi olla voimavara ja keino uudistaa osaamista.

Uusi lukiolaki tuo monelle aineen-opettajalle uuden kollegan, erityisopetta-jan. Lukioyhteisöissä tulee luoda toiminta-tapoja aineenopettajien, erityisopettajien ja opinto-ohjaajienkin tiivistyvälle yhteistyölle. Muutos toimintatavoissa ja toimintakulttuu-rissa edellyttää tukea oppilaitosjohdolta ja vastavuoroisesti tukea myös oppilaitosjoh-dolle esimerkiksi vertaisverkostoissa.

Tulevaisuudessa uranaikaisen osaa-misen kehittämisen tärkeitä muotoja ovat työpaikoilla tapahtuvan vertaisoppimisen erilaiset tavat. Perusopetuksessa erin-omaiseksi toimintatavaksi havaittu tutor-opettajatoiminta laajentuu myös lukioihin. Tutoropettajat voivat toimia esimerkiksi oppiainerajat ylittävän opetuksen tai kor-keakoulu-yhteistyön kehittämisen tukena. Lisäksi opettajankoulutusfoorumin (<https://minedu.fi/opettajankoulutusfoorumi>) useat hankkeet liittyvät lukiokoulutuksen, toimintakulttuurin ja oppilaitosjohtamisen kehittämiseen.

Tavoitteena on, että lukio muo-dostaa oppivan yhteisön, jossa kaikkien

osaamista kehitetään tavoitteellisesti ja monimuotoisesti. Lukion uudistuva toimintakulttuuri ja pitkäkestoiset opiskeluryhmät rakentavat osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia. Oppivina yhteisöinä koulut kehittävät toimintatapojaan sekä vahvistavat kumppanuusosaamistaan ja verkostoitumistaan kansallisesti ja kansainvälisesti.

UUDISTUVA YLIOPPILASTUTKINTO VAHVISTAA YLEISSIVISTYSTÄ

Lukiokoulutusta uudistettaessa tulee tarkastella myös ylioppilastutkintoa. Ylioppilastutkinnon kokeiden digitalisoiminen on ollut viime vuosien mittava uudistus. Tutkinnon digitalisoiminen on sekä kehittänyt ylioppilastutkintoa että haastanut myös lukiokoulutusta digitaalisiin käytänteisiin ja digipedagogiikan kehittämiseen. Ylioppilastutkintoon nyt suunniteltujen uudistusten tavoitteena on tukea lukiokoulutuksen uudistukselle ja uudelle lukiolaille asetettujen tavoitteiden toteutumista. Uusi ylioppilastutkintolaki vahvistaa yleissivistystä, tuo joustoja kokelaille sekä mahdollistaa ylioppilastutkinnon suorittamisen englanniksi.

Sekä lukiolain että ylioppilastutkintolain uudistamisen ytimessä on yleissivistyksen vahvistaminen. Lukiolaki toi mukanaan mahdollisuuden oppiainerajat ylittävien opintojaksojen nykyistä joustavampaan toteuttamiseen, joten myös ylioppilastutkinnon kokeissa on perusteltua vahvistaa oppiainerajat ylittävien tehtävien merkitystä. Myös ylioppilastutkinnon rakennetta muutetaan siten, että kokelaat osoittavat osaamistaan laajemmin ja useammassa oppiaineessa. Kaikki kokelaat kirjoittavat jatkossa viisi

ylioppilastutkinnon koetta siten, että kaikille pakollisena on äidinkielen ja kirjallisuuden koe. Muilta osin kokelaille on laaja mahdollisuus valita tutkintoonsa sisällyttävät kokeet.

Ylioppilastutkinnon uudistaminen tuo useita joustoja kokelaan asemaan. Jatkossa kokelaan ei tarvitse sitovasti ilmoittaa etukäteen, mitkä tutkinnon kokeet hän valitsee pakolliseksi ja mitkä ylimääräisiksi. Monella kokelaalla tie ylioppilaaksi on vaikeutunut väärän valinnan vuoksi, vaikka osaamisen taso muutoin on riittävä. Tulevaisuudessa kokelaalla on mahdollisuus osoittaa osaamistaan saman tutkintoaineen eritasoisissa kokeissa, mikä voi osaltaan rohkaista tavoittelemaan myös laajempien oppimäärien arvosanoja.

Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen elementtejä on vahvistettu lukiolaissa. Tätä periaatetta vahvistetaan myös ylioppilastutkinnossa siten, että jos tutkinto hylätään, niin siihen kuuluvat hyväksytyt kokeet voi sisällyttää uuteen tutkintoon, kunhan kokeiden suorittamisesta ei kulu yli kolmea vuotta. Osaamista ei tarvitse uudestaan osoittaa, mikä helpottaa useiden kokelaiden tietä ylioppilaaksi. Uudistukset tuovat kokelaille joustoa ja siten helpottavat ylioppilastutkinnon suorittamista ilman, että ylioppilastutkinnon korkeasta laadusta tingitään yhtään.

LUKIOKOULUTUSTA UUDISTETAAN YHTEISTYÖLLÄ

Lukiouudistusta on valmisteltu laajassa sidosryhmäyhteistyössä. Yhteinen työ jatkuu myös opetussuunnitelmien ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Uusi lukiolaki ja uusi ylioppilastutkintolaki astuvat voimaan

1.8.2019. Uuden ylioppilastutkintolain mukaiset muutokset koskevat kokelaita, jotka aloittavat tutkinnon suorittamisen kevään 2022 tutkintokerralla tai sen jälkeen.

Uudet opetussuunnitelmat otetaan käyttöön vuonna 2021. Opetushallitus on aloittanut opetussuunnitelman perusteiden valmistelemisen yhteistyössä kentän kanssa siten, että myös paikalliselle työlle jää riittävästi aikaa. Edellinen lukion opetussuunnitelmaudistus oli monilta osin luonteeltaan päivitys, joten nyt on mahdollisuus uudistaa vahvemmin niitä opetussuunnitelman elementtejä, jotka viime kierroksella jäivät liian vähälle huomiolle. Opetussuunnitelman uudistuessa myös lukioiden toimintakulttuurin uudistumiselle on otollinen mahdollisuus, jos koulu yhteisöt tarttuvat esimerkiksi oppiainerajat ylittävän opetuksen ja yhteistyön mahdollisuuksiin.

Yhteiseksi tavoitteeksi lukiokoulutuksen kehittämisessä voisimme asettaa sen, että lukio-opiskelijat voivat kasvaa uteliaiksi, oppimisesta kiinnostuneiksi maailmankansalaisiksi, jotka suhtautuvat tulevaisuuteen myönteisesti.

KIRJOITTAJATIEDOT:

Tiina Silander, KT, toimii johtajana Opetus- ja kulttuuriministeriössä vastuualueenaan Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan sekä lukiokoulutuksen osasto (KTLO) ja Lukio-koulutuksen ja opettajankoulutuksen vastuualue (LUOVA).

LÄHTEET

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018). Maailman osavimmaksi kansaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuus katsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 21/2018. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.